

Јелена М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ*

Наташа А. СПАСИЋ**

Центар за научноистраживачки рад

Филолошко-уметнички факултет Крагујевац

ПОРЕДБЕНЕ ДИФЕРЕНТИВНЕ РЕЧЕНИЦЕ УВЕДЕНЕ СЛОЖЕНИМ ВЕЗНИЦИМА НЕГО ШТО И НЕГО ДА У АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВНОМ СТИЛУ СРПСКОГА ЈЕЗИКА 19. ВЕКА

Апстракт: Тема овог рада су формално-структурне и синтаксичко-семантичке карактеристике поредбених диферентивних клауза уведеним везницима *нећо шћо* и *нећо да* у административно-правном стилу 19. века. Корпус чини велики број примера експерираних из различитих устава у периоду од 1835. до 1901. и закона из 40-их и 50-их година 19. века. Главни задатак овог рада јесте анализа конструкција са везничким спојевима *нећо шћо* и *нећо да* на основу њихове синтаксичке функције и значења у конкретном исказу. Примећен је велики недостатак научних истраживања на ову тему, дискрепанца у терминологији и класификацији поредбених конструкција и релативно мали број забележених конструкција са наведеним везницима и везничким спојевима. Фреквентност употребе, односно одсуство ових конструкција у већем броју указује на специфичности језика тог периода и доприноси опису и анализи не само језика устава и закона из 19. века, већ и читавог функционалног стила и прилика тога времена. У уводном делу рада говоримо нешто више о тим конструкцијама и њиховим класификацијама у граматикама, док је централни део рада посвећен опису граматичких, семантичких и стилских обележја датих клауза и везника.

Кључне речи: српски језик, синтакса, стилистика, поредбене клаузе, диферентивне реченице, 19. век, административно-правни стил, *нећо шћо*, *нећо да*.

УВОД

Предмет истраживања у овом раду јесу поредбене клаузе са сложеним поредбеним диферентивним везницима *нећо шћо* и *нећо да* у административно-правном стилу српскога језика 19. века. Овај тип везника према истраживању Веселине Ђуркин представља тип везника старијег постања, на шта указује њихова фреквенција, у текстовима старијег датума, као што су текстови Вука Стефановића Караџића, али и њихово бележење у старијим граматикама (Ђуркин 2023: 122–123). Ауторка истиче да је статус поредбених диферентивних везника уведених сложеним везницима

* Доктор филолошких наука, истраживач сарадник, jelena.pavlovic@filum.ac.kg.rs

** Доктор филолошких наука, научни сарадник, natasa.spasic@filum.kg.ac.rs

неіо шііо и *неіо да* занемарљив у односу на број реченица уведених сложеним поредбеним везницама за једнакост *као шііо* и *као да* (Ђуркин 2023: 123–124). Наглашава и њихов маргинални статус у Вуковом језику: „Везник *неіо шііо* појављује се шест пута у *Рјечнику* и трипут у приповјеткама, док је број потврда за везник *неіо да* такорећи занемарљив – један пример регистровани смо у *Рјечнику* и три у приповјеткама“ (Ђуркин 2023: 124). Готово идентичну дистрибуцију ових конструкција пронађена је и у претходном истраживању статуса ових конструкција у административно-правном стилу 19. века (Павловић Јовановић 2023: 277–278).

Задатак рада јесте да се утврди њихов статус у корпусу, њихова темпорално-аспекатска парадигма, као и њихова функција у оквиру правног текста. Као корпус коришћени су законски текстови донети у току 19. века, а корпус обухвата: *Срепњенски усјав* (1835), *Турски усјав* (1838), *Усјав* из 1869, *Усјав* из 1888, *Усјав* из 1901, као и *Зборнике закона, уредаба и уредбених указа* из 1840, 1845, 1847, 1849, 1853, 1854. и 1856. године. Корпус има укупно 35 вишеструкосложених зависних клауза које садрже сложене поредбене диферентивне везнице *неіо шііо/да*. Прегледано је око 2000 страница законских текстова 19. века, што ове реченице чини изузетно ретким у корпусу и инкопатибилним са особинама административно-правног стила. У раду биће наведене све пронађене потврде.

О питању везника *неіо шііо* и *неіо да* у србистичкој и сербокоратистичкој литератури тога периода говорили су синтаксичари у оквиру прескриптивних граматика (Вебер 1862: 131; Будмани 1867: 235; Новаковић 1870: 71–72; Маретић 1899: 502), но већина публикација наводи само инвентар везника на врло ограниченом корпусу, уз неке конструисане примере, а уз то су ставови тога времена врло неједначени по питању терминологије и граница између начинских и поредбених клауза. Строге границе није могуће успоставити ни два века касније (Николић 2017: 19–50, 51–95; Пишер и др. 2018: 385–420). У прегледном раду представљен је статус и положај поредбених и/или начинских конструкција од Вука до данас (Спасић 2019), а о зависној реченициса дијахроног аспекта највише је говорио С. Павловић (2008), а у најновије време зависним реченицама у правном језику 19. века бавила се и Ј. Павловић Јовановић (2023).

Након прегледа литературе, у раду ће бити указано на поједине семантичке специфичности ових конструкција. Највећи део рада биће посвећен поредбеним клаузама формално заснованим на везничким спојевима *неіо шііо/да*.

ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР РАДА

Адолфо Вебер Такчевић везник *неіо шііо* сврстава у поредбене („prisrodobne“) везнице, који служе за поређење двеју или више реченица (Вебер 1862: 131). Петар Будмани помиње само елемент *неіо* у примеру „боље ми је него сам се надао *sto meglio de di quello que sperava*“ (Будмани 1867: 235). Стојан Новаковић у *Српској синтакси* сложене везнице са елементом *неіо* сврстава у „споредне реченице поређења“: „Поређење бива, или када се покаже већа сила или јачина једне мисли наспрам друге, или просто да се мисао боље објасни“ (Новаковић 1970: 71). У *Српској ірамајници*, пак, Стојан Новаковић разликује поређење по једнакости

и поређење по неједнакости, у које убраја везнике са елементом *неїо*: „Кад ли се поређењем реченица износи *неједнакосїи* онога што се у двама реченицама пореди, онда се тако скопчавају реченице једна с другом свезом *неїо* (*но, шїїо – їїо, шїїо – їїим*), или у другој долази поређен придев или прилог, а подређена се с њом скопчавача заменицом *шїїо* или *шїїо їод*, или свезама: *неїо, неїо шїїо, неїо ли*.“ (Новаковић 1898: 341–342). С друге стране, Томислав Маретић везник *неїо шїїо* сврстава у везнике начина (модалне везнике) (Маретић 1899: 507). За везнике са елементом *неїо* Маретић каже: „*Riječ nego se govori samo iza komparativa i iza riječi koje imaju komparativno značenje*“ (Маретић 1899: 507–508). Додаје да се везник *неїо шїїо* користи у поредбеном значењу „*samo kad se rečenica s rečenicom poredi*“ (Маретић 1988: 508). Јанко Лукић овај тип реченица сврстава у поредбене реченице за „*неједнакосїи*“ и истиче да долазе само иза „*комїарайїива* придева и прилога и других речи, које су поређенога значења, као: *грукїи, грукчији, волеїи*“ (Лукић 1920: 44). Истиче да се везују везницима *неїо, но*, а да се уз везник *неїо*, „ради појачања“, користе „свезе *и, ли* и заменица *шїїо*“ (Лукић 1920: 44). У граматички групи аутора (Ђрабец и др. 1966: 207) овај тип реченица посматра као поредбене реченице за неједнакост, уз појаву компаратива у главној реченици. Михаило Стевановић сврстава их у поредбене реченице за неједнакост, а каже да оне „редовно долазе иза управних реченица у којима, опет редовно, стоји неки компаратив или компаративни израз, или прилози *грукчије, грукїо* (односно придеви *грукчији и грукїи*) преко којих се поредбене реченице за неједнакост везују за главне“ (Стевановић 1969: 851).

Анализирајући старосрпску пословноправну писменост, Слободан Павловић поредбено диферентивне реченице третира као градационе реченице. Аутор истиче да се „[г]радирање начина или интензитета реализације управне радње довођењем у везу с реализацијом исте радње у другим околностима или с проскрибованим, односно замишљеним моделом именоване радње“ (Павловић 2009: 236). У правном стилу средњег века овај тип реченица има „ниску прагматичку валентност“ (Павловић 2009: 236), што се слаже са резултатима до којих смо дошли анализирајући корпус сложених реченица у правном стилу деветнаестог века. У средњовековној пословноправној писмености елидира се предикат управне реченице и долази до „свођења градационе реченице на синтаксичку компоненту којом се спецификује реализација радње идентификоване управном предикацијом“ (Павловић 2009: 236). Овај тип реченица уводи се везником *пере* (Павловић 2009: 236), а значењски се издвајају: „(а) околностно спецификована реализација радње назначене управном предикацијом или (б) проскрибовани модел реализације управне радње“ (Павловић 2009: 236).

У српском новинарском стилу деветнаестог века поредбене реченице за неједнакост уводе се везницима *неї, неїо шїїо, неїо ли шїїо*. Овај тип реченице се налази у постпозицији, а у главној реченици среће се компаратив или неки израз са компаративним значењем (Милановић 1998: 126).

Уочавање и издвајање основних образаца поредбених диферентивних конструкција у правном језику 19. века, као и истицање њихових основних обележја подразумевало је детаљан преглед наведених устава и закона тога времена. Принципи за класификацију примењени у раду јесу формално-структурна и функционално-семантичка обележја (в. Варју 2003: 109–123). У истраживању је коришћен и интерпретативни и синтаксичкосемантички приступ.

АНАЛИЗА И ДИСКУСИЈА

Поређење по неједнакости исказује се сложеним везником *неіо шїіо*, који је настао у процесу „повезничења лексеме *неіо* (или, рјеђе, лексеме *но*), која у српском језику функционише као верификатор морфолошке или семантичке компаративно-сти лексема које у структури надређене клаузе имају улогу антецедентног пилона зависној клаузи, и општезависног везника *шїіо* или *га*“ (Ђуркин 2018: 125). Клауза је у постпозицији. Одликује је употреба компаративне лексеме или неке друге речи са компаративним значењем (Ковачевић 2011: 175; Ђуркин 2018: 124).

У корпусу уз поредбене диферентивне реченице пронађени су компаративи придева (*скуиље, јефїшинеје, јасније, веће, мање, сїособније, доле, гаље*) и прилога (*више, веће, мање*), као и лексема *друкчије*. У главној реченици налази се свршени и несвршени презент, свршени и несвршени перфекат, модални глагол у презенту, футур први, потенцијал, инфинитивне и импертивне конструкције, док се у зависној клаузи најчешће налази несвршени презент, свршени перфекат, несвршени потенцијал и модални глагол у презенту:

модел несвршени презент (главна клауза) + несвршени презент (зависна клауза):

Судїя независи у изрицаню своє пресуде ни одъ кога у Сербїи, до одъ законика Србскогъ; никаква, ни већа ни мања, властъ у Сербїи не има права одвратити га одъ тогъа или заповедити му, да *другїе суди, него што му закони предписују* (Устав 1835: 8);

И одъ кужны болестника обично *више* нѣи умиру, *него што се предїжу* (...)
(Уредба (29) 1841/45: 115);

(...) да е за Правительство полезніе изарендирати наплаћиванъ Бумрука на рыбу, коя се изъ Аустріе у Бѣоградъ преноси, него држати едногъ колцію пора ди наплаћиваня ђумрука на исту рыбу, потому, што плата колціе износи *више, него што долази приходъ отъ ове струке Ђумрука* (...) (Указ 1840/47: 160);

(...) што е плата сваке Профессорске службе *већа* одъ плате осталь Правительствены” првостепены” службїй, и што свакій Профессоръ, кадъ бы се у какву другу Правительствену службу премештао, правилно поступа према имаюћој нѣгвой Профессорской плати преко реда све у већу службу, *него што е она најближе до првостепенне службе* (Указ 1852: 106–107);

Како годъ што ћесе Обштине чувати, да *више* права себи не присваю, *него што имъ по уступленїю и самой природи припада*, тако ће се старати, да съ уживанъмъ исты, туђа права ненаруше, нити поединима жительима допусте, да ѣи они нарушаваю (Уредба XXVIII 1840/40: 206);

модел свршени презент (главна клауза) + свршени пасивни перфекат (зависна клауза):

Ако се производи, кои се у Србїю уносе или из Србїе износе, и кои се у тарифи уписани наоде, появе по вредности своїој много скупљи или много етинїи *него што су утарифи стављени*, онда ће се на такове производе у мѣсто уписане утарифи таксе наплаћивати ђумрукъ по вредности на 3 % (Тарифа за све ђумруке 1852: 205);

модел несвршени презент (главна клауза) + несвршени потенцијал (зависна клауза):

(...) »да Поштари у напредакъ, кадъ бы имъ ко донео писмо на пошту, у комъ бы толико новаца было, што манъ таксе засеца, *него што бы се за само писмо наплатити имало*, наплаћую припадаюћу таксу поштанску и на писмо и на новце (...) (Указ 1850/53: 258);

(...) што овакове у готовини састојеһесе пуһиле Правителственной касси выше плаћаю и ясне приносе са она два одъ сто процента, *него што бы доносили, кадъ бы се у непокретности состояли, на бы само овай процентъ давали одъ оне свое готовине* (...) (Указ 1852: 97);

модел свршени перфекат (главна клауза) + несвршени презент (зависна клауза):

Кои бы Оффицъръ при приманю плате, раане и амуниція и тима подобны, усудіо се узети *на веће число войника, него што ій управо има*, онаі һе као невѣрный служитель Отечества свога чина лишень быти (...) (Закон XXI 1839/40: 142);

Нађел' се пакъ, да є Декларантъ у своіой деклараціи стварь какву притаяо, или є манъ количество показао, *него што се дѣйствително налази*, онда һе се одъ нѣга дупла Бумручка такса на притаяну или неисправно пріявлѣну стварь узети, (види §. 120.) па һе му се после издати тескера, у коіой һе се назначити, на коюепрিতаяну или неисправно пріявлѣну стварь дупла һумручка такса наплаћена (Устројеније һумрика 1850/53: 213);

По овоме рѣшенію да се поступи съ платомъ и своіо други' Правителствены' Званичника', н. пр. Лѣкара', Инжинира', Рудара' и осталь', кои бы се по причини спеціалности службе у какво званіе поставіо, за коє већа плата бюджетомъ томъ одређена, *него што су плате првостепенные званія* (Указ 1852: 107);

модел несвршени перфекат (главна клауза) + несвршени потенцијал (зависна клауза):

Кадъ привременый Чиновникъ умре и удовища и сирочадъ нѣгова почну вући пензію по плати дѣйствителногъ нѣговогъ званія, онда имъ се враћа и вишакъ и процентъ, колико є умрлый за време привременногъ чиновничества свогъ прилагао у фондъ више, *него што бы као процентъ одъ нѣгове дѣйствителіе плате припадало* (Указ 1849/53: 17);

модел свршени пасивни перфекат (главна клауза) + свршени пасивни перфекат (зависна клауза):

(...) што су добра дужникова много већомъ ценомъ, сирѣчь у 305. # дес. преценѣна, *него што су продата* (...) (Указ 1849/53 : 25);

(...) и што є дакле ослобођенѣ кметова одъ плаћаня данка на сасвимъ другомъ начеду основано, *него што є оно за званичнике и свештенике самымъ уставомъ положено* (...) (Указ 1851/53: 72);

модел негирани свршени презент (главна клауза) + свршени перфекат (зависна клауза):

(...) да се безъ ови макара на обичный начинъ ова ђупрія прави, онда одпада и трошакъ на онолике коношце и тако да ће се моћи учинити, да се на ову ђуприју непотроши знатно више, *него што се издало на много већу ђуприју Тимочку кодъ Заечара, на којој є радило четири майстора (...)* (Указ 1847/49: 16–17);

модел футур први (главна клауза) + несвршени презент (зависна реченица):

(...) и о томе ће се постарати, како ће наше основне школе болъ и способніе учителъ добыти, *него што њ данась има (...)* (Зборник 1856: 100);

модел модални глагол у презенту¹ (главна клауза) + свршени пасивни перфекат (клауза):

Овде се ради објаснења, примјѣчава и то, да како годъ што изјатіе не може се на *више* догађая распостирати, *него што є назначено, тако се само по себи разумева, да поравнења (...)* (Толковање (90) (Пр.) 1844/45: 359);

Будући да се за ово време, одъ како Фондъ пензіе за удовице и сирочадъ Чиновника постои, искуствомъ показало, да сталностъ овога фонда на *болъимъ* основима треба утврдити, *него што су они, кои су о томе у Уредби одъ 18. Октобра 1843. № В. 1077./ № В. 1135. постављени, тосмо, поводомъ истога искуства, за цѣли сходно наши, ову Уредбу укинути (...)* (Уредба о пензији удовица и сирочади чиновника 1845/47: 96);

Окружія Крагуевачко предлага, да Срезске старешине у Примирителнымъ Судовима обштинскимъ предсѣдаваю, и да могу *веће* парнице *него што є одређено пресуђивати* (Група указа 1848/49: 193);

модел модални глагол у презенту (са инфинитвном допуном) (главна клауза) + несвршени презент (зависна клауза):

Судія не зависи у изрицаню своє пресуде ни одъ кога у Србїи, до одъ законика Србскогъ; никаква, ни већа ни мања, властъ у Србїи не има права одвратити га одъ тогъа или заповедити му, да другчіе суди, *него што му закони предписую* (Устав 1835: 8);

модални глагол у презенту (главна клауза) + свршени пасивни презент (рефлексивни пасив) (зависна клауза):

(...) коју онъ за пушларне новце употребљава, толкуе, сирѣчь, да прещена добара' мора двапутъ више вредити, *него што се заямъ изда (...)* (Указ 1849/53: 51);

модел модални глагол у презенту са инфинитвном допуном (главна клауза) + свршени перфекат (зависна клауза):

У оваковимъ дакле само случаима да се ствари у ново суђењѣ предузимаю, но единственно у овакимъ, а не у другчимъ, еръ нико неможе изјатія закона простирати далъ, *него што њ є законодаваць прострео* (Указ 1845/47: 35);

1 Моделі са модалним глаголом одвојени су као посебан модел због њихове важне улоге у правном стилу (Јанићијевић 2014: 131–152).

модел потенцијал (главна клауза) + несвршени презент (зависна клауза):

Кои бы Оффицъръ при приманю плате, раане и амуниція и тима подобны, усудю се узети на веће число войника, *него што ѿ управо има, онаѿ ће као невѣрный служитель Отечества свога чина лишень быти (...)* (Закон XXI 1839/40: 142);

Па ако бы предизложеномъ знатно *већа* сума новца Главномъ Фонду Школскомъ остала, *него што предрачунъ Депутаціе показуе (...)* (Зборник 1856: 100);

модел инфинитивна конструкција (главна клауза) + свршени перфекат (зависна клауза):

Као што §. 547. грађанскогъ Законика прописуе, да се свакій уговоръ онако мора испунити, као што онъ гласи, тако е ово исто правило и пре изданогъ грађанскогъ Законика по самой природной правици постојало; оно дакле ни пре Закониканіе дозвољавало, одъ кога *другіе и строжіе испуњеннѣ уговора* зактевати, *него што се онъ уговоромъ обвезао*, а тимъ семанѣ дозвољавя садъ то, одъ како в положительный Законъ исто правило изречно прописао (Указ 1846/47: 141);

модел негирана императивна конструкција (главна клауза) + модална конструкција у презенту (зависна клауза):

(...) да не воде са собомъ нити какву излишну пратню, нити служителя и пандура *више, него што е за потребу службе необходимо нужно (...)* (Група указа 1848/49: 199);

модел императивна конструкција (главна клауза) + несвршени презент (зависна клауза):

Заямъ пакъ да се дае само онимъ людма, кои су у кошеве уложили, и то не *више* свакоме, *него што е ко уложио* (Зборник 1856: 27).

Зависна диферентивна клауза ретко је у интерпозицији. Поредбена реченица за неједнакост долази након компаративне лексеме, али се иза уметнуте клаузе поставља глаголска конструкција, што је условљено реченичним устројством у предстандардном периоду:

модел потенцијал (главна клауза) + несвршени презент (зависна клауза):

Ако ли по учинѣной процени господаръ зданія са ценомъ опредѣленомъ за земљу, премда манѣомъ *него што взданія вредность*, небы задовољанъ быю, то му остае на вољи или исплатити и земљу. одкупити, или зданіе свое дигнути, и на друго место пренети (...) (Опредељеније 1840/40: 212–213);

модел инфинитивна конструкција (главна клауза) + свршени пасивни перфекат (зависна клауза):

Више дуѣана' или меана', *него што е одъ Правительства уступлѣно*, самопроизвольно подизати да се Обштине сеоске неусуђую (...) (Уредба XXVIII 1840/40: 206);

модел модални глагол у презенту са инфинитивном допуном (главна клауза) + свршени перфекат (зависна клауза):

Као што се је законодавац на ова два изјетја ограничио, тако треба да се и Судови овог ограничења строго придржавају, и да ова изјетја не разпространявају даљ, него што њ је законодавац за добро судіо прострети (Толковање (4) 1845/47: 34).

У претходном примеру осим циљних везничких спојева уочавамо и поредбени сложени везник *као шїџо* у главној клаузи који корелира са *шїако* у зависној реченици, што није типичан корелат у савременом српском језику, али је карактеристична појава у предвуковском језику (Спасић 2019: 94) и потврда да је тек у каснијем периоду дошло до ширења синтаксичко-семантичког потенцијала поредбених везника (Павловић 2008: 21–22).

Предикат у главној клаузи може бити редукован, пошто је идентичан као предикат зависне реченице:

Но да се Окружно Началничество не бы *выше* [→ обмањивало] *нег' што је прилика овимъ посломъ обременявало*, наређује се, да оно обявленія о уваженомъ у штети мангуну на поменуते власти, кодъ кои ће сайбіе за нѣга моћи пытати, свакиџ петнаестыџ данџ одпушта (Уредба (38) 1845/47: 92).

Као посебно специфична ситуација јавља се и реченица у којој је временски прилог *џре* пронађен у контактної позицији са поредбеном диферентивном реченицом уведеном сложеним поредбеним диферентивним везником *неџо шїџо*, што је било исходиште за каснију реанализу у сложени временски везник *џре неџо шїџо* (Ђуркин 2018: 82):

модел свршени презент глагола *усудиџи се* у комбинацији са инфинитивом (главна клауза) + свршени перфекат (зависна клауза):

Кои се меанција усуди, пиће *пріе* крчмити, *него што га је одређеномъ* одъ обштине човеку или арендатору јавіо, или кои у поступку овому какву нибудџ другу превару учини, *таџ* ће за казнџ платити дуцлу таксу на пиће, коимъ је тео превару учинити. (Уредба (8) 1840/1845: 8).

У сличном временском значењу јавља се уз временски прилог *раније* у облику компаратива:

У слѣдству тогџ, што су кодъ некиицаџнымъ чиновницима, као членови комисије, противъ когџ чиновника и та раніе іоштџ *него што је подџ 3. Юніа В. № 447. 1846 год. рџшено*, да се ови трошкови комисијални исплаћују изъсумме зато одређене (...) (Указ 1848/50: 167).

Сложени везник *неџо да* инкомпатибилан је са административно-правним стилем, па се не среће са великим бројем потврда. У главној реченици користи се компаративна лексема, а поређење се врши са хипотетичким прекршајем који припада истој правној сфери, али је хијерархијски нижи:

модел футур први (главна клауза) + свршени перфекат (зависна клауза):

Стражари, кои люде изъ оне стране преко границе у ову сазнанћмъ, за добру рћчь или за мито, пропусте, *строжїе* ће се казнити, *него да су сами кордонъ преступили*; у кужно време за то ће свакояко главу изгубити (Правила (30) 1841/45: 132).

ЗАКЉУЧАК

Циљ истраживања је био уочавање и истицање функционално-значењских обележја конструкција са поредбеним везницима *нећо шћћо* и *нећо да*. С обзиром на то да употреба ових синтаксичких средстава није довољно испитана у савременој литератури, било је очекивано да за период 19. века и специфичан корпус (устава и закона из тог периода) нема (многo) доступних података. Ослонили смо се на радове малог броја истраживача који су се у том периоду бавили превасходно дескриптивном лингвистиком и ексцерпирали грађу на основу формално-структурних и функционално-семантичких обележја.

Наведене јединице имају различиту структуру и успостављају посебне функционално-семантичке односе у датом контексту. Број примера са сложеним везницима *нећо шћћо* или *нећо да* (35) сведочи о томе да су те конструкције у малом броју заступљене у нашем корпусу, што се уклапа у досадашња истраживања о статусу наведених клауза у језику Вука Стефановића Караџића. Њихова употреба не може се сматрати једним од карактеристичних синтаксичких обележја испитиваног жанра иако су ове конструкције очекиване у административно-правном стилу каснијег периода. Ове конструкције често се употребљавају као кондензатори чиме се постиже сажетији, компактнији израз и већа асоцијативност. Томе доприносе и компаративи придева и прилога. Ретко у исказ уносе извесни степен модалности и експресивности.

Темпорално-аспекатска парадигма главних клауза је јако разуђена, али очекивана с обзиром на то да се ради о административно-правном стилу (свршени и несвршени презент, свршени и несвршени перфекат, модални глагол у презенту, футур први, потенцијал, инфинитивне и императивне конструкције). У зависној реченици избор глаголских времена је рестриктивнији и ограничен је на несвршени презент, свршени перфекат (активни и пасивни), потенцијал и модални глагол. Ове клаузе у предстандардном периоду имају три функције. Теже да означе: (1) одступање од прописане нормe (*судїиши друїачїе нећо шћћо је љроїисано законом*); (2) одступање од количине коју норма дозвољава (*узїмање већег броја војника нећо шћћо је дозвољено*) или (3) поређење двеју законских норми (*уредїиши доле нећо шћћо је у љреїходној Уредби*).

Много је више забележених примера са везничким спојем *нећо шћћо*, него са везником *нећо да* што, такође, указује на прецизност и фактографски карактер типичан за административни, још уже правни стил. Ниска фреквенција ових везника у правном стилу 19. века у складу је и са њиховом ниском прагматичком вредношћу у средњем веку, што иде у прилог тези у начелном континуитету српског првог језика кроз векове.

ИЗВОРИ

- Зборник 1840: Сборникъ законѧ и уредбѧ и, уредбены' указа, изданы' у Княжеству србскомъ одъ времена обнародованогъ Уставаземальскогъ (13. Февр. 1839. до Апра. мес. 1840) I, печатано у Книгопечатни Княжества србскогъ, у Београду, 1840 [<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4103>].
- Зборник 1845: Сборникъ законѧ и уредбѧ и, уредбены' указа, изданы' у Княжеству србскомъ, одъ Априла 1840. до конца Декмвра 1844. Г. II. часть, печатано у Книгопечатни Княжества србскогъ, у Београду, 1845 [<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4104>].
- Зборник 1847: Сборникъ законѧ и уредбѧ, и уредбены' указа, изданы' у Княжеству србскомъ, одъ 1огъ Януара 1845 до конца Декемвра 1846 (съ прибавленіемъ неки старіи). III. У Београду: Печатано у Книгопечатни Княжества србскогъ [<http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/4113>].
- Зборник 1849: Сборникъ законѧ и уредбѧ, и уредбены указа, изданы у Княжеству србскомъ, , одъ 1-огъ Януара 1847 до конца Декемвра 1848. IV. У Београду: Печатано у Книгопечатни Княжества србскогъ.
- Зборник 1853а: Сборникъ закона' и уредба' и уредбены' указа изданы' у Княжеству Србиѧ (одъ почетка 1849. до конца 1850. године) V. У Бѣограду: У Правителственной Книгопечатни.
- Зборник 1853б: Сборникъ закона' и уредба' и уредбены' указа изданы' у Княжеству Србиѧ (одъ почетка 1851. до конца 1852. године) VI. У Бѣограду: У Правителственной Книгопечатни.
- Зборник 1854: Сборникъ закона' и уредба' и уредбены' указа изданы' у Княжеству Србиѧ (одъ почетка до конца 1853. године) VII. У Бѣограду: У Правителственной Книгопечатни.
- Устав 1835: Уставъ Княжества Сербіе изданъ и заклетвомъ потврѣнь о Сретенской скушптини 1835 год., У Крагуевцу, У Княжеско-Србской Типографіи, 1835.
- Устав 1938: Уставъ Княжества Сербіе (Султанскій Хатишерифъ истекшій около половине Шевала 1254 (одъ 10/12 до 12/24 Декемврія 1838) содержаюіиіи Уставъ, дарованый Нѣговымъ Высочествомъ жителяма Нѣгове провинці Сербіе, Моему Везиру, Юсуфъ-Мухлисъ-Паши (да бы онъ быо прославльнъ!) и Князу Народа Србскогъ Милошу Обреновићу (да бы нѣговъ конаць быо щастливъ!), Београд, Къажеско сриска книгопечатња, 1839.
- Устав 1869: Уставъ Къажества Србије проглашен на Петров-дан на Великој Народној Скупштини држаној у Крагуевцу о Духовима 1869, у Београду, у Државној штампарији, 1869.
- Устав 1888: Уставъ Краљевине Србије проглашен 22 децембра 1888. год. на Великој Народној скупштини држаној у Београду месеца децембра 1888. год., у Београду, штампано у Краљевској сриској државној штампарији, 1888.
- Устав 1901: Уставъ Краљевине Србије, Државна штампарија Краљевине Србије: Београд, 1901.

ЛИТЕРАТУРА

- Брабец и др. 1966: Ivan Brabec, Mate Hraste, Sreten Živković. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Будмани 1867: Pietro Budmani. *Grammatica della lingua Serbo-croata (illirica)*. Viena: Alspesedell'autore.
- Варју 2003: Адријана Варју. „О једном типу поредбених конструкција“. *Прилози ипроучавњу језика*, XXXIV, 109–123.
- Вебер 1862: Adolfo Weber. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*. Веѣ: С.К. naklada školshih knjigah.

- Ђуркин 2018: Веселина Ђуркин. *Сложени зависни везници у срћском језику (и њћихова функционално-сћћилска дисћћрибуција)*. Јасен: Београд.
- Ђуркин 2023: Веселина Ђуркин. „Систем сложених везника у Вуковом језику“. *Срћски језик: сћћруије срћске и словенске*, XXVIII, 117–136.
- Јанићјевић 2014: Марко Јанићјевић. *Дискурс законских акаћћа на срћском и енћлеском језику: развојно-ућћоредни ћћрисићуи*. Јасен: Београд.
- Ковачевић 2011: Милош Ковачевић. *Грамаћћичка ћћћћања срћској језика*. Београд: Јасен.
- Лукић 1920: Јанко Лукић, *Синћћакса срћскоја језика*. Београд: Књижара Геце Кона.
- Маретић 1899: Tomislav Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana.
- Милановић 1998: Александар Милановић. *Особине језика „Новина сербских (1813–1822)“*. Нео-бјављени магистарски рад. Београд: Филолошки факултет.
- Николић 2017: Милка Николић. *Поредбено-начинске кон-сћћрукције у срћском језику*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Новаковић 1870: Стојан Новаковић. *Срћска синћћакса за ниже ћћмназије и реалке Кнежевине Ср-бије*. Београд: Државна штампарија.
- Новаковић 1898: Стојан Новаковић. *Срћска грамаћћика*. Београд: Државна штампарија.
- Павловић 2008: Слободан Павловић. Синтаксичко-семантички потенцијал старосрпског везни-ка како. *Зборник Маићце срћске за филолоћћију и линћвистћику*, LI/1–2. Нови Сад, 17–30.
- Павловић 2009: Слободан Павловић. *Сћћаросрћска зависна реченица од XII до XV века*. Београд – Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Пипер и др. 2018: Предраг Пипер, Миливоје Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Људмила Поповић, Марина Николић, Дојчил Војводић, Срето Танасић, Биљана Марић; у редакцији Предрага Пипера. *Синћћакса сложене реченице у савременом срћском језику*. Нови Сад – Београд: Матица српска и Институт за српски језик САНУ.
- Спасић 2019: Наташа Спасић. „Поредбене и/или начинске кон-сћћрукције од Вука до данас“. *Башићина*, св. 48. Приштина: Лепосавић, 89–101. (УДК 811.163.41'367 / doi: 10.5937/bastina1948089S).
- Стевановић 1969: Михаило Стевановић. *Савремени срћскохрвајски језик (грамаћћички сисћдеми и књижевнојезичка норма)*. *II Синћћакса*. Београд: Научна књига.

Jelena M. PAVLOVIĆ JOVANOVIĆ

Nataša A. SPASIĆ

COMPARATIVE DIFFERENTIAL SENTENCES IN THE ADMINISTRATIVE-LEGAL STYLE OF THE 19TH CENTURY

SUMMARY

The topic of this paper is the formal-structural and syntactic-semantic characteristics of comparative clauses in the administrative-legal style of the 19th century. The corpus consists of a large number of examples excerpted from various constitutions in the period from 1835 to 1901 and laws from the 1840s and 1850s. The main task of this paper is the analysis of constructions with the conjunctions *nego što* and *nego da* based on their syntactic function and meaning in a concrete statement. In the paper, in addition to the descriptive approach, a transformation test was applied in order to understand the deep structures of the target constructions. There is a great lack of scientific research on this topic, discrepancies in terminology and classification of comparative constructions and a relatively small number of recorded target constructions with the indicated conjunctions. The frequency of use, i.e. the absence of these constructions in a larger number indicates the specificity of the language

of that period and contributes to the description and analysis not only of the language of the Constitution and Laws from the 19th century, but also of the entire functional style and circumstances of that time. In the introductory part of the paper, we talk a little more about these constructions and their classifications in grammars, while the central part of the paper is devoted to the description of the grammatical, semantic and stylistic characteristics of given clauses and conjunctions.

Key words: Serbian language, syntax, stylistics, comparative clauses, differential sentences, 19th century, administrative-legal style, *nego što*, *nego da*.